

СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд „Обективното изследване на морала и съвременната етика“ на д-р
Емилия Васил Маринова, доцент в ИИОЗ при БАН

за придобиване на научната степен „доктор на философските науки“ в професионално
направление 2.3. Философия

от доц. д-р Валентина Георгиева Кънева, Катедра по логика, етика и естетика,
Философски факултет на СУ „Св. Климент Охридски“

Представеният за защита дисертационен труд е посветен на психологията на морала като научна област и на изследователските методи, разработени с оглед предмета на изследване – моралът в неговите личностни и социални измерения, както и проблемите на моралното развитие. Изследването търси отговор на въпроса за значимостта на научното познание, постигнато в тази област на психологическо изследване и неговата методология за етиката днес. То проблематизира недостатъчно разработената според авторката „връзка между обективните изследвания на морала и съвременните тенденции и процеси в етиката“ (с. 9). Така е формулирана и основната цел на изследването (с. 13), а анализът, предложен в третата глава на дисертационния труд очертава тази връзка най-вече по отношение на приложните етики и на етиката на развитието, пряко ангажирана с въпроси на възпитанието и образованието.

Дисертационният труд е с общ обем от 258 страници. В уводната част на изследването са пояснени основни понятия и са приведени основания за въведени разграничения – по отношение на формулировката „обективни изследвания на морала“, разбирането за експеримент в психологията, и др.

Първата глава на дисертационния труд проследява възникването на изследователското поле на психологията на морала и разглежда основните методи на изследване, разработени от най-влиятелните изследователи и школи в областта. Представени са основните направления в психологията, които предоставят поле за разгръщането на изследователска работа по въпросите на морала и моралното развитие. Емилия Маринова описва четири основни подхода – структурен когнитивизъм, социален когнитивизъм, дейностен подход и психодинамичен подход, обособили се според спецификата на техните идейни основи,

методология и концептуални основи. Кратко са представени най-известните обективни изследвания на морала. За особено достойнство на изложението в тази глава смятам открояването на ограниченията в приложението на експерименталния метод в изследването на моралното поведение, както и ограниченията на формално-психологическия анализ на моралното развитие.

Втората глава е съсредоточена върху етическата рамка на обективните изследвания на морала и най-вече при изследвания, в които участниците са деца. Специфичните етически изисквания при провеждане на такъв вид изследвания са добре открити, а етиката на изследователя, необходимите чувствителност и комуникативни умения са внушени с конкретни примери, които онагледяват важността на принципа на предпазливостта, принципа за не-нанасяне на вреда и принципа на благоденствието, доколкото изследванията имат потенциала да подпомагат личностното израстване и развитие. По-подробно са представени етическите казуси и моралните дилеми в изследванията на моралното съждение на Жан Пиаже и Лоурънс Колбърг, с възможностите, които те предоставят и за целите на обучението.

След обстояния анализ на развития, които засягат чуждестранната психология в първите две глави на изследването, третата глава насочва вниманието към реализирани у нас психологически и социологически обективни изследвания на морала и към приложните изследвания в етиката от 70-те и 80-те години на миналия век. Тъй като са насочени към етически проблеми в конкретни области на практическия живот, те често анализират конкретни ситуации и казуси, обсъждат разрешаването на конфликти, морални дилеми по отношение на изборите и процесите на вземане на решения. В тази част са цитирани голям брой изследвания у нас в областта на биоетиката, бизнес-етиката и др., Обсъдени са предизвикателствата пред академичното образование и специализираното професионално образование с оглед на компетентността в областта на етиката и е изтъкната важността на образователни политики, насочени към нейното придобиване. Нивото на обществения дебат по етически проблеми е пряко обвързано с една култура на растежа - личностен и обществен.

Четвъртата глава на изследването разглежда връзката между морал и социална психика и има за задача да очертае много по-широкия обсег и сложност на въпросите за морала и

моралното поведение, спрямо онези морални феномени, които са предмет на конкретни психологически изследвания и постигат обективни резултати. Трябва да призная, че измеренията на т. нар. „социална психика“ остават за мен с не особено ясни контури, макар в тази част на дисертационния труд да е проблематизирана ролята на културния и социален контекст, ролята на социалната среда за личностното формиране и моралното поведение. Тук в изследването е констатирано, че „обективните изследвания на морала не откриват сигурни доказателства за устойчиви отлагания – в развитостта или в координираността, които гарантират моралната автономия“ (с. 212), което според авторката съответства на едно разбиране за субекта като „отворен проект“ и сложните въпроси, свързани с идентичността днес. От друга страна, тя очертава границите на обективното изследване на морала в търсенето на предвидимост и постоянство в моралното поведение, с оглед на социална сигурност или контрол на поведението. Тази насока на изследване пренебрегва, струва ми, толкова важното в етиката допускане за свобода и е изкушена да разглежда морала като структура на подчинение. Особено важни ми се струват обобщенията в края на дисертационния труд, свързани с въпроса защо етически проблеми не могат да се решават със средствата на социалната психология.

Изследването на Емилия Маринова подбуди у мен въпроси, свързани най-напред с ролята на философската етика и на етическите теории - с техните основни допускания, а също и с основните им понятия, при замислянето и осъществяването на едно психологическо изследване на моралното поведение. Конкретно въпросът ми е, доколко в тези изследвания е налице рефлексия върху това как изборът на дефиниция за морал и морално поведение, а също и на понятиен апарат, определя конкретното изследване и неговите резултати. Така например Л. Колбърг мисли за моралното поведение като поведение според морални принципи.

Струват ми се важни и аргументите за известна „понятийна несъизмеримост“ или такава, свързана с не винаги явни преходи от емпиричното към нормативното ниво на изследване. Такива аргументи биха могли да бъдат приведени по отношение на самото понятие за „морална автономия“, което е централно в изследването.

С оглед на изводите по отношение на моралния характер бих попитала как според авторката кореспондират те биха могли да бъдат отнесени до опитите за връщане към една етика на

добродетелта, в която вниманието е насочено отново към моралния характер и личностни качества или добродетели, обвързани със съзнателно следвано постоянство в мисленето и действието, както и към проблемите на моралното възпитание и образованието.

Дисертационният труд се отличава с ясна структура, която отговаря на поставените цели на изследването. Посочените приноси – теоретични и научно-приложни, са коректно формулирани. Авторефератът е в обем от 30 страници и отразява основното съдържание на дисертационния труд. В него са изредени 11 публикации по темата /1 монография и 10 статии/ и е приложена декларация за оригиналност на дисертационния труд.

Представените документи показват, че са удовлетворени минималните изисквания за придобиване на научната степен „доктор на философските науки“ според ЗРАСРБ и Правилника за неговото прилагане. Минималните изисквания са покрити и по отношение на предишни процедури. Дисертационният труд на Емилия Маринова е публикуван през 2019 г., в Издателство Фабер, Велико Търново, както изисква Правилника на БАН.

Научната работа на доцент Емилия Маринова е трайно обвързана с въпросите на психологията на морала, с теоретичните и практически аспекти на изследванията на моралното поведение и моралното развитие, както показват настоящата дисертация и по-ранните ѝ изследвания върху Жан Пиаже и Лоурънс Колбърг. Дисертационният труд е приносен в открояването на специфичната методология на „обективното изследване на морала“, в очертаването на неговите възможности, но и ограниченията на инструментите и обяснителните модели на психологическото изследване по отношение на моралните феномени. Изследването е приносно и с открояването на значимостта на резултатите от тези изследвания за съвременната етика в нейната насоченост към проблемите на практиката в различните области на живота. Като член на научното жури убедено ще гласувам за присъждането на Емилия Васил Маринова на научната степен „доктор на философските науки“ в професионално направление 2.3 Философия.

доц. д-р Валентина Кънева

14.09.2019 г.